

»NAŠI SIMPATIZERJI AVSTRIJE SO BILI UTIŠANI KOT Z NABOJEM«. POLOŽAJ SLOVENSKE SKUPNOSTI V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE V ČASU PRVE SVETOVNE VOJNE

David HAZEMALI

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: david.hazemali1@um.si

Mateja MATJAŠIČ FRIS

UKC Maribor, Oddelek za znanstveno-raziskovalno delo, Ljubljanska 5, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: mateja.fris@gmail.com

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen položaj slovenske skupnosti v ZDA v času prve svetovne vojne, s posebnim poudarkom na obdobju od ameriške vojne napovedi Nemškemu cesarstvu do konca prve svetovne vojne. Nanj je ob splošnem predvojnem nezadovoljstvu nad priseljenci pri Američanih izdatno vplival izbruh vojne med ZDA in Avstro-Ogrsko. Slovenskim priseljencem brez ameriškega državljanstva je bil posledično dodeljen status sovražnih tujcev, s čimer so bili podvrženi restriktivnim ukrepom ameriške zvezne vlade.

Ključne besede: Slovenski Američani, ameriški Slovenci, prva svetovna vojna, Združene države Amerike, sovražni tujci

»I NOSTRI SIMPATIZZANTI DELL'AUSTRIA SONO STATI ZITTITI CON LA FORZA«. LA COMUNITÀ SLOVENA NEGLI STATI UNITI D'AMERICA DURANTE LA PRIMA GUERRA MONDIALE

SINTESI

L'articolo presenta la situazione della comunità slovena negli USA nella Prima guerra mondiale con particolare riferimento al periodo che va dalla dichiarazione di guerra all'Impero germanico alla fine del conflitto. Oltre al generale malcontento tra gli americani prima della guerra nei confronti degli immigrati, ebbe forte influenza sulla comunità l'inizio delle ostilità tra gli USA e l'Avstro-Ungheria. Gli sloveni immigrati senza cittadinanza americana di conseguenza ricevettero lo status di stranieri nemici ed in seguito a ciò furono sottoposti a misure restrittive da parte del governo federale degli Stati Uniti

Parole chiave: americani sloveni, sloveni d'America, Prima guerra mondiale, Stati Uniti, stranieri nemici

UVOD

O položaju slovenske skupnosti¹ v Združenih državah Amerike (ZDA) v času trajanja prve svetovne vojne, še posebej pa v času t. i. aktivne participacije ameriških oboroženih sil v vojni (6. april 1917–11. november 1918), v slovenskem zgodovinopisju doslej ni bilo namenjene veliko pozornosti. Pravzaprav je bil ta raziskovalni problem zgolj naslovljen v širšem kontekstu drugih vprašanj, povezanih s tistimi Slovenci, ki so emigrirali v ZDA, predvsem v zvezi z njihovo poselitvijo in združevanjem v različna združenja, gibanja in organizacije ter delovanje le-teh.² Delno kot posledica skromne zastopanosti v slovenski historiografiji, delno pa iz izkušenj in gradiva, ki sva jih avtorja nabrala oziroma zbrala v preteklih letih z delom po ZDA, sva se odločila, da s sodobnimi historiografskimi prijemi s to uvodno študijo predstaviva, temeljne vsebine te manj raziskane plati slovensko-ameriške zgodovine. V luči te sva nasloвила vprašanja, povezana z asimilacijo in naturalizacijo slovenskih priseljencev, ameriško zunanjo politiko ter kako je ta vplivala na položaj slovenske skupnosti, pravnim položajem slovenskih priseljencev in tistim v družbi ter zakoni in predsedniškimi odloki, ki so zadevali posameznike z oznako sovražni tujec (*Enemy Alien ali Alien Enemy*) – vse to v obravnavanem obdobju. Potrebno je poudariti, da sva slovensko priseljsko skupnost v ZDA pri marsikateremu vprašanju obravnavala v kontekstu širše, bodisi slovanske bodisi avstro-ogrske priseljske skupnosti.³

Prispevek sva snovala na uradnih zapisnikih sej ameriškega kongresa, Poročilu Imigracijske komisije Združenih držav Amerike, ki jo je vodil ameriški republikanski senator William Paul Dillingham (1843–1923), znanih in manj znanih ameriških zveznih zakonih, predsedniških odlokih in drugem arhivskem gradivu, izbranih slovensko-ameriških časnikih, med katerimi izstopa *Clevelandska Amerika* (ob tem še *Amerikanski Slovenec*, *Glas naroda*, *Prosveta* in *Enakopravnost*) »ter širokem izboru«⁴ temeljnih in najnovejših znanstvenih del o dotični temi. Izvzeti so bili tisti slovenski priseljenci v ZDA in njihovi tam rojeni potomci, ki so v času aktivne ameriške participacije v prvi svetovni vojni služili vojaški rok v oboroženih silah ZDA. Položaj slednjih je bil edinstven in bi ga bilo potrebno raziskati ločeno.

1 Slovenske skupnosti po svetu nekateri raziskovalci migracij imenujejo tudi diaspore (glej npr. Zupančič, 2015), čeprav, kot opozarja pokojni slovenski geograf Jože (Joseph) Velikonja, ta termin morda ni najboljša izbira (podrobneje Velikonja, 1997, 133–142).

2 O političnem delovanju predstavnikov slovenske skupnosti v ZDA v obravnavanem obdobju, analizirano predvsem skozi prizmo njihovega odnosa do povojne politične prihodnosti Slovencev v njihovi »stari domovini«, sta v slovenski historiografiji že pisala Matjaž Klemenčič (1987) in Darko Friš (1995). O slovincih v Jugoslovanskem odboru pa npr. Gačič, 2017.

3 Ameriška zvezna vlada slovenske skupnosti v ZDA v obdobju prve svetovne vojne ni dojemala kot suveren pravni subjekt, kar se je še najbolj videlo pri ukrepih, uperjenih zoper sovražne tujce, o katerih razpravljava v istoimenskem poglavju.

SLOVENSKI AMERIČANI ALI AMERIŠKI SLOVENCI?

Vprašanje, ki zahteva pri najinem raziskovalnem problemu prednostno obravnavo, je vprašanje razhajanja pri poimenovanju Američanov slovenskega rodu. Najpogostejše rabljena oblika v slovenskem zgodovinopisju je »ameriški Slovenci« (npr. Zavertnik, 1925; Molek & Molek, 1979; Klemenčič, 1987; Friš, 1995). Korpus sodobnega slovenskega jezika *Gigafida* (Korpus Gigafida, MIZŠ) beleži za iskalni niz »ameriški Slovenec« 388 zadetkov. Da Slovenci radi uporabljamo to obliko, je razumljivo, saj je s slovenskega zornega kota pomembno, da so ti ljudje po rodu (bili) Slovenci. Zato dajemo v slovenščini običajno Slovence v jedro, to, od kod so, pa je prilastek. Tako poznamo tudi koroške Slovence, porabske Slovence, kanadske Slovence, avstralske Slovence itd. Kako pa je z obliko »slovenski Američani«? Poizvedba na Gigafidi z iskalnim nizom »slovenski Američan« beleži 29 zadetkov, kar je občutno manj od oblike »ameriški Slovenec«. Na prednostno izbiro oblike »slovenski Američani« torej ni vplivala v prvi vrsti raba teh poimenovanj v slovenskem jeziku, ampak tista v angleškem. Slovenski priseljenci v ZDA, še posebej pa njihovi tam rojeni potomci, so zelo hitro pričeli sami sebe imenovati »(slovenski) Američani«, kar je v rabi v ZDA, razumljivo, še danes (ali pa se – kot bomo videli v nadaljevanju – nikoli niso kategorizirali za Slovence). O tem pričajo v prvi vrsti danes živeči slovenski Američani sami⁴ kot tudi imena nekaterih njihovih organizacij (npr. *Slovensko-ameriški narodni svet* v času druge svetovne vojne (*Slovenian American National Council*) ali pa danes obstoječa *Slovensko-ameriška podjetniška zveza* (*Slovenian-American Business Association*). To potrjujejo tudi korpusne študije (The Corpus of CAE) rabe obeh oblik v angleškem jeziku, ki kažejo na bistveno pogostejšo rabo oblik »Slovene/Slovenian American« – dobesedno »slovenski Američan« – kot »American Slovene/Slovenian« – dobesedno »ameriški Slovenec«. Prvi dve obliki se v korpusu sodobne ameriške angleščine pojavita petnajstkrat, medtem ko drugi dve trikrat. Tudi to spoznanje ne preseneča, saj je razumljivo, da so bili slovenski priseljenci v ZDA in njihovi tam rojeni potomci del ameriške družbe in ne obratno, ne nazadnje pa so živeli v ameriški državi, kjer se je zanje pričela nova etnogeneza, ki je temeljila na asimilaciji oziroma naturalizaciji, o čemer govoriva v poglavjih, ki sledijo.

Besedna zveza »slovenski Američani« povzroča razhajanja tudi v prevajalski stroki. Med prevajalci namreč že desetletja tli polemika okrog prevajanja samostalnika »Slovenec« in pridevnika »slovenski«. V angleščini se pojavljata dve obliki: »Slovene« in »Slovenian«, pri čemer obe obliki nastopata bodisi kot samostalnika bodisi pridevnika. Za točnost obeh oblik obstajajo številni zgodovinski, etimološki, kulturni, estetski in logični argumenti. Analiza rabe obeh oblik v sodobni (globalni) angleščini pokaže, da sta si obe obliki enakovredni, včasih uporabljeni izmenično.⁵ Prevajalci in drugi strokovnjaki se odločijo za eno od oblik, ki jo potem dosledno uporabljajo. Med slovenskim raziskovalci

4 Do tega spoznanja sta avtorja prišla z metodo opazovanja z udeležbo in naknadno sistematično obdelavo podatkov.

5 Korpus sodobne ameriške angleščine sicer daje prednost obliki »Slovene American« (štirinajst zadetkov proti enemu), toda raba takšnemu rezultatu nasprotuje.

slovenske skupnosti v ZDA so mnenja, pričakovano, deljena. Med zagovornike oblike »Slovene« gre omeniti pokojna v ZDA živeča Slovenca profesorja Rada Lenčka (Lenček, 1982) s Columbia University ter profesorja Jožeta (Josepha) Velikonjo z Univerze Washington (Velikonja, 1981, vii–xii). Z njima soglaša zgodovinar Matjaž Klemenčič z Univerze v Mariboru (Klemenčič, 2013, 613–622). Za obliko »Slovenian« sta se med drugimi odločila nekdanji ravnatelj slovenskega ameriškega raziskovalnega središča v Clevelandu Edward (Edi) Gobetz (rojen Gobec) (Gobetz, 1962, 125–194) slovenska literarna zgodovinarica Jerneja Petrič (Petrič, 1990, 239–245). Za obliko »Slovenian« so se prav tako odločili pri Veleposlaništvu Republike Slovenije v Washingtonu D. C. (Embassy of the Republic of Slovenia Washington), na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (*Slovenian Migration Institute*),⁶ tako kot tudi pri Uradu Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu; angleški prevod Urada se glasi *Office for Slovenians Abroad*. Pristaše te oblike je možno najti tudi med slovenskim raziskovalci mlajše generacije (npr. Valentinčič, 2016). Zanimivo, na spletni strani Generalnega konzulata Republike Slovenije v Clevelandu (Ohio) uporabljajo obe različici, »Slovenian« kot pridevnik, »Slovene« kot samostalniki (Consulate of the Republic of Slovenia Cleveland).

Kot je že jasno iz naslova prispevka, sva se avtorja odločila za obliko slovenski Američani (*Slovenian Americans*). Na to je poleg rabe te oblike pri nekaterih vodilnih slovenskih znanstvenoraziskovalnih ustanovah vplivalo tudi spoznanje, da se v uvodu omenjenemu *Poročilu Imigracijske komisije Združenih držav Amerike*, ki velja za enega prvih – če ne prvega – uradnih dokumentov ameriških zveznih organov, v katerem so Slovenci interpretirani kot narod ali ljudstvo in podrobneje analizirani – Slovenci pojavljajo kot »Slovenians« (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, 5, 133).

ZGODOVINSKA ZABELEŽKA SLOVENSKE SKUPNOSTI V ZDA DO PRVE SVETOVNE VOJNE⁷

Izbruh prve svetovne vojne⁸ sovpada s koncem zadnjega silovitega slovenskega emigracijskega vala v ZDA, poznanega tudi kot t. i. drugo obdobje zgodovine slovenskega naseljevanja v ZDA (Gril, 1979, 13–14). To se je začelo v grobem v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja (Zupančič, 2015, 88; Koprivšek, 2015, 56), za časa vojne je bilo pretrgano, nato pa nadaljevalo z manjšo intenziteto do implementacije obeh migracijskih zakonov s strani ameriške vlade v letih 1921 (prve kvote) (Higham, 1955; Hutchinson, 1981) in 1924 (polni zakon) (Ngai, 1999, 67–92). V desetletjih pred prvo svetovno vojno

6 Tudi prevod Slovenske akademije znanosti in umetnosti v angleški jezik se glasi *Slovenian Academy of Sciences and Arts*.

7 Podrobneje o zgodovini slovenske skupnosti v ZDA v obravnavanem obdobju glej: Arnež 1966; Čizmič 1982; Drnovšek, 1975 in 1991; Friš, 1992, 1994, 1995, 2000, 2013 in 2015; Friš, Kolar & Vovko, 1997; Gobetz 1962 in 1980; Grill 1979; Klemenčič 1987, 1995, 1996, 2013, 2017 in 2015; Klemenčič & Maver 2017; Markovič, 2015; Mladineo, 1932 in 1937; Molek & Molek, 1979; Novak 2004; Sraka, Sraka & Sraka, 1984; Trunk, 1912; Velikonja, 1981, 1996 in 1997; Zavertnik, 1925.

8 O izbruhu vojne na Slovenskem pregledno npr. Jenuš, 2015, Antoličič, 2015.

je dajal slovenski etnični prostor proporcionalno gledano v primerjavi s preostalimi evropskimi narodi, izvzemši Ircev, najvišji odstotek migrantov.⁹ Po mnenju Klemenčiča, bi se naj do leta 1914 odselilo več kot 300.000 Slovencev, od tega dve tretjini v ZDA (Klemenčič, 2009, 63).

Na podlagi ameriškega ljudskega štetja iz leta 1910 je znano, da je v letih pred izbruhom prve svetovne vojne na ameriških tleh prebivalo 183.431 ljudi, ki so za materin jezik navedli slovenščino.¹⁰ To je gotovo eden najzanesljivejših podatkov o velikosti slovenske skupnosti v ZDA v obravnavanem obdobju, toda ni brez pomanjkljivosti. Uredniki tiskanega poročila popisa prebivalstva so ocenili, da gre pri jezikovni enoti »*Slavic, not specified*«, kar bi prevedli kot »slovanski jezik, ni določeno«, pod katero so zabeležili 35.195 uporabnikov, zelo verjetno za Slovake in Slovence. Kot razlog za to anomalijo izpostavljajo nenatančnost popisanih uporabnikov pri navedbah materinščine. Namesto specifičnega jezika znotraj družine slovanskih jezikov, so ti uporabniki navedli naslednje jezike: »*Slav, Slavic, Slavish in Slavonian*«. ¹¹ Pri prvih treh navedenih jezikih gre za različne alteracije t. i. slovanščine, s čimer je najbrž bila mišljena družina jezikov, ne specifičen jezik. Veliko bolj kot slednji je najino pozornost vzbudil navedeni jezik »*Slavonian*«. Znano je, da se slovenski priseljenci do prve svetovne vojne pogosto niso identificirali po narodni pripadnosti (v današnjem pomenu besede). Sami sebi so pravili med drugimi znanimi identifikatorji tudi Avstrijci (*Austrians*) in Kranjci (*Krainers*). Pokojni slovenski časnikar Jože Zavertnik je še leta 1925 zapisal, da se »*veliko Slovencev še dandanes izdaja za Avstrijce*« (Zavertnik, 1925, 257–258). Temu pritruje leta 1922 rojeni Minnesotčan Arthur Joseph Vidich (umrl 2006), sin v ZDA preseljenih slovenskih staršev Pavline Pesjak (preimenovane v Polina Peszek) in Jožefa Vidiča (preimenovan v Joe Vidich) iz Krupe na Gorenjskem.¹² Spominjal se je, da mu je mama kot otroku vselej govorila, da so avstrijska družina, čeprav so doma brali Prešerna, govorili slovensko in kuhali slovenske jedi (Vidich, 2000, 120).

Pomembna spoznanja o slovenski skupnosti v ZDA pred izbruhom prve svetovne vojne, še zlasti o tem, kako je Slovence videla ameriška vlada, nam ponuja *Poročilo Imigracijske komisije Združenih držav Amerike* (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, vol. 5). Naloga tega organa, ki je bil dodeljen v uvodu omenjenemu ameriškemu republikanskemu senatorju Dillinghamu, je bila ta, da ugotovi vpliv takratnih močnih migracijskih valov iz južne in vzhodne Evrope na ameriško družbo in državo. V peti knjigi, naslovljeni *Slovar narodov*¹³ ali *ljudstev*, se med stranema 133 in 136 Slovenci pojavljajo pod geslom »*Slovenians*«. V poročilu, ki vsebinsko temelji na dognanjih ameriškega etnologa Daniela Garrisona Brintona (1837–1899) in irskega jezikoslovca Augustusa Henryja Keanea (1833–1912) (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, 5, 8–9), se Slovenci pojavljajo tudi kot »*Krainer*« (Kranjci), »*Carinthian*« (Korošci) ali »*Southern Winds*« (južni Vindi); s strani

9 O izseljenski zakonodaji podonavske monarhije glej Kalc, 1997.

10 DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 2, Chapter 9, 963.

11 DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 2, Chapter 9, 961.

12 Starša sta v Arthurjevem rojstnem listu označena kot priseljence iz »*Slovanie*« (Vidich, 2000, 127).

13 Angleški naslov se glasi *Dictionary of Races or Peoples*, v slovenščini torej dobesedno »*Slovar ras in ljudstev ali narodov*«.

Nemcev so znani kot »Winds« (najbrž Vindi) ali »Wends« (Vendi); Madžari jih narobe kličejo – tako avtor(ji) gesla – *Vandals* (najbrž Vandali); včasih pa se skupaj s Hrvati pojavljajo kot »Illyrian« (Ilirci) (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, 5, 133–134). Avtor(ji) nadaljuje(jo), da gre pri Slovencih za najmanjšo ljudstvo ali narod (v poročilu se uporablja termin »race«, ki se najpogosteje prevaja kot »rasa«, čeprav v tem kontekstu najbrž niso mislili rase) slovanske oziroma slavonske skupine arijskih ljudstev ali narodov (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, 5, 134). Prav zaradi tega naj ne bi predstavljali grožnje ameriškemu narodu. Glede na njihov etnično pripadnost avtor(ji) strne(jo), da »ni nobenega dvoma o tem, da Bolgari in Slovenci niso del srbohrvaškega ljudstva ali naroda, čeprav so z njim v močnem jezikovnem sorodstvu« (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, 5, 44–45). Zanimivo, tudi avtor(ji) tega poročila opozori(jo) na to, da bi naj Slovenci pogosto nastopali kot »Slavonci« (*Slavonians*) (Poročilo IK ZDA, 1907–1910, 5, 134), kar bi veljalo podrobneje analizirati.

Slovenski priseljenci so se najprej priseljevali v kraje, kjer je bila možnost zaposlitve: predvsem, tako že omenjeni popis prebivalstva, v zvezne države Pensilvanijo (67.537)¹⁴, Ohio (21.490), Illinois (16.713), Minnesota (10.661), New York (9.164), New Jersey (7.039), Kalifornijo (6.868), Kolorado (5.974), Michigan (5.690), Wisconsin (5.453) in Washington (3.748).¹⁵ Kmalu zatem so pričeli ustanavljati priseljske naselbine v širši skupnosti in to zelo pogosto¹⁶ na območju poselitve, kjer so že živeli drugi Slovenci in kjer je obstajala vsaj ena (pogosto etnična) organizacijska struktura: 1) (bratska) podpora organizacija¹⁷; 2) slovenski narodni dom; 3) kulturno, izobraževalno ali športno društvo; ali 4) slovenska ali etnično mešana katoliška ali evangeličanska župnija (Klemenčič, 2013). V tandemu z izobraženimi duhovniki (Kolar, 2015, 106–107) in/ali ostalimi izobraženci so slovenski priseljenci in njihovi v ZDA rojeni potomci iz pretežno delavskih družin do prve svetovne vojne uspeli po vzoru Čehov ali Fincev (Friš, 2000, 246) ustvariti dobro organizirano mrežo različnih izvorno anglosaksonskih (Sraka, Sraka & Sraka, 1984, 33) organizacijskih struktur, preko katerih so ohranjali slovenski jezik, nekatere kulturne značilnosti (npr. ljubezen do polke in harmonike) in kulinariko – vse to pa jim je omogočalo tudi organiziranje posebnih političnih gibanj in organizacij v času kriz, tudi v času prve svetovne vojne, v okviru katerih so lahko bolje zastopali svoje interese. O nastanku, delovanju in pomenu teh političnih gibanj in organizacij so izdatneje pisali Klemenčič (2015, 29–54), Koprivšek Verbič (2015, 55–69), Markovič (2015, 127–147) ter Zupančič (2015, 87–104).

14 Vsi podatki v tej povedi se nanašajo na materni jezik in leto 1910.

15 DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 2, Chapter 9, 981.

16 Za slovenske priseljence z območja Prekmurja, na primer, je veljalo, da se niso vedno priseljevali na območja, kjer je že obstajala slovenska ali slovensko-ameriška naselbina (Sraka, Sraka & Sraka, 1984). Seveda pa se je pri v ZDA emigriranih prekmurskih Slovencih potrebno najprej vprašati, koliko se jih je sploh čutilo Slovence.

17 Med največje slovenske bratske podporne organizacije v obravnavanem obdobju prištevamo naslednje: *Jugoslovanska katoliška jednota* (Ely – Minnesota), *Slovenska dobrodelna zveza* (Cleveland – Ohio), *Slovenska narodna podpora jednota* (Imperial, Pennsylvania), *Podporno društvo Sv. Barbare* (Forest City – Pensilvanija), ter *Kranjsko slovenska katoliška jednota* (Joliet – Illinois) (Friš, 1994; Friš, Kolar & Vovko, 1997).

Zgodovina slovenske skupnosti v ZDA je močno prepletena z zgodovino priseljencev drugih etničnih skupnosti, ki so se, podobno kot Slovenci, še posebej v drugi polovici 19. stoletja do izbruha prve svetovne vojne v milijonih podali na pot iz Evrope proti ZDA – proti boljšemu življenju, kot so takrat upali. Zaradi malostevilnosti se slovenski priseljenici v obsežni tuji literaturi o ameriški migracijski zgodovini pojavljajo le poredkoma (Hladnik Milharčič, 2005, 97). V času že omenjenega najsilovitejšega priseljevanja, to je med letoma 1880 in 1921, je po podatkih ameriškega zgodovinarja Alana M. Krauta ugodno ameriško priseljenško politiko izkoristilo več kot 23 milijonov ljudi. Postali so znani kot »*novi imigranti*« (*New Immigrants*) (Kraut, 1982, 2). Čeprav jih je bilo več milijonov¹⁸, so bili slovanski priseljenici v ZDA med najmanj izstopajočimi priseljenškimi etničnimi skupnostmi. Na to je leta 1955 prvi opozoril eden najvidnejših ameriških raziskovalcev ameriške kulture in priseljenških skupnosti John Higham, ko je dejal, da slovanski Američani naj ne bi imeli vidnejšega vpliva na ameriško etnično in kulturno identiteto (Higham, 1955). V svoji monografiji *Strangers in the Land: Patterns of American Nativism*, ki danes velja za temeljno študijo o zgodovini priseljencev v ZDA in njihovi naturalizaciji¹⁹, je med drugim zapisal, da »*Ameriški um očitno ni vseboval nobenega izrazito 'slovanskega' stereotipa, primerljivega z italijanskimi in judovskimi stereotipi*« (Higham, 1955, 88–89). Na to da je bila Highamova dedukcija o umanjkanju slovanskega elementa v ameriški družbi pretirana, je leta 1982 opozoril ameriški zgodovinar Karel Dennis Bicha (1982, 16–38). Ni pa niti Bicha mogel zaobiti dejstva, da so bili slovanski Američani v primerjavi z drugimi etničnimi priseljenškimi skupnostmi, npr. Italijani, slabo opazni, pa tudi drugače sprejeti (Bicha, 1982, 32). Krivce za to je iskal v odnosu Američanov do ne naturaliziranih²⁰ in ne asimiliranih slovanskih priseljencev. Proces asimilacije velja razdelati podrobneje. V grobem gre za vrednotenje in identifikacijo posameznika ali skupine v njihovi novi državi. To je razvidno iz sprememb v jeziku, običajih, stilu oblačenja. Toda, kot opozarja Gobetz, v času vojne takšna »kulturna« asimilacija, kot jo poimenuje, ni bila kriterij za to, ali se je lahko nekoga označilo za »Američana« ali ne. Po mnenju Gobtza je bil edini kriterij ta, ali se je oseba sama identificirala za Američana oziroma Američanko (Gobetz, 1962, 47). Kompleksen in občutljiv²¹ proces asimilacije, ki je hkrati »*nujen in naraven*« (Arnež, 1966, 27), je v enem svojih objavljenih predavanj na primeru Slovencev pomenljivo strnil Velikonja:

18 Na podlagi ameriškega popisa prebivalstva iz leta 1910 je znano, da je bilo takrat v ZDA več kot tri milijone prebivalcev, ki so za materin jezik navedli enega od slovanskih jezikov (DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 2, Chapter 9, 961).

19 Na nujnost naturalizacije oziroma amerikanizacije so opozarjali tudi pregledani slovensko-ameriški časniki (npr. *Clevelandska Amerika*, 14. 5. 1917: Uspešna amerikanizacija, 1). Več o samem procesu v nadaljevanju.

20 Naturalizacija je proces, s katerim je državljanstvo dodeljeno tujcu, potem ko ta izpolni zahteve, izražene v Zakonu o priseljevanju in državljanstvu, v kolikor gre za ameriški prostor.

21 Če bi želeli biti še natančnejši, bi morali proces asimilacije primerjati še s procesi integracije, akulturacije, malgamacije in komodacije – o vseh teh procesih tečejo na področju raziskovanja migracij zanimive razprave že desetletja.

Večina ljudi slovenskega rodu v Ameriki je v Ameriki doma, doma samo v Ameriki. Vsi tisti, ki priznavajo svoje slovenske korenine, niso ,naši na tujem', niso več ljudje ,dveh domovin', kajti zanje je Amerika edina domovina, zanje so ,naši' vsi Amerikanci, zanje Amerika ni ,tuja'. Večina ne govori o ,starem kraju' ali ,stari domovini', priznava le slovenske korenine in rod. S tem spoznanjem se je treba sprijazniti, četudi je za marsikoga boleče (Velikonja, 1996, 387).

Čeprav so trdo²² delali in veljali za zanesljive, poštene ljudi, so Američani slovenske in druge slovanske priseljence pogosto povezovali s številnimi negativnimi konotacijami. Obtoževali so jih, da drugim etničnim skupnostim kradejo delo v rudnikih, da veliko popivajo (Bicha, 1982, 27), predvsem pa so jim očitali življenje v t. i. *boarding houses*²³, pri čemer je šlo za nastanitev ene ali več oseb v gospodinjstvu tretje osebe iz ekonomskih razlogov (Klemenčič, 1995). Še posebej veliko negativnih konotacij je izbruhnilo v času prve svetovne vojne.²⁴

Pogosta negativna nastrojenost ameriške družbe proti slovanskim priseljskim etničnim skupnostim ni veljala za ločen primer. Pot v fizičnem smislu od države izseljevanja do ZDA in še posebej tista izkustvena, od priseljenca do državljana, je bila za veliko večino priseljencev, neoziraje se na etnično ali kakršno koli drugo pripadnost, v ZDA težka, kar odlično opiše naslednji odstavek, ki ga Gobetz navaja po amerškemu sociologu italijanskih korenin Constantinu Mariji Panunziu:

Če je priseljenec vljuden, je obtožen, da nosi masko in da je dvoličen; če je neposreden in pozitiven, ga imajo za ,nesramnega' ali ,živahnega'; če hitro prevzame ameriški način življenja in postane državljan kolikor hitro mogoče, dvomijo v njegovo zvestobo; če pokaže nepripravljenost odreči se domačim spominom in vezem, je proglašen za nehvaležnega gosta, za (raz)deljenca, za grožnjo Ameriki; če nima mnenja o ameriških družbenih in političnih vprašanjih, se zdi, da mu manjka državljanski interes; če ima mnenje, se ga spomni, da je ,tujec' in da se mora zavedati, kje mu je mesto. V revščini je berač. V bogastvu se sreča z dvojno zavistjo, tisto, ki jo uspeh ponavadi prebudi, in tisto, ki jo neuspešni in leni ameriški konkurenti občutijo do ,prekletega tujca'. Njegova skromnost naj bi prispevala k znižanju življenjskih standardov, njegova prostovoljna potrošnja velja za ,vpadljivo'. Če se drži ,svojih' ljudi, je ,klanski', če se približa ameriški skupnosti, je zavržen in odbit kot ,nezaželen' (Panunzio, 1927, 262–263, citirano v Gobetz, 1962, 41).

Specifično na primeru slovenskih priseljencev bomo ugotovili, da je na omenjene negativne konotacije pri Američanih v obravnavanem obdobju izdatno vplival dejavnik,

22 Po mnenju ameriškega zgodovinarja Alana M. Krauta zato, ker jih je večina mislila, da so prišli v ZDA zgolj začasno. Iz istega razloga so slovanski delavci tolerirali nižje plače in trše delovne pogoje (Kraut, 1982, 78).

23 V praksi je šlo za deljena gospodinjstva, ki so lajšala življenja novo prispelih, še ne situiranih posameznikov. Delavci, ki so delali v različnih izmenah, so si pogosto bili primorani deliti tudi posteljo.

24 O negativnih konotacijah med prvo svetovno vojno glej poglavje *Sovražni tujci*.

na katerega slovenska skupnost v ZDA ni imela vpliva. To je bil v prvi vrsti zaplet ZDA v prvo svetovno vojno, ki je imel za posledico, da so se slovenski priseljenci in njihovi tam rojeni potomci znašli v vojni s svojo »staro domovino«. V očeh mnogih so postali zastopniki interesov države sovražnice.

O AMERIŠKI ZUNANJI POLITIKI IN ODZIVU SLOVENSКИH AMERIČANOV NA VSTOP ZDA V PRVO SVETOVNO VOJNO

Ameriško zunanjo politiko je od druge polovice 19. stoletja naprej do izbruha prve svetovne vojne zaznamovala ekonomsko-politično-vojaška ekspanzija v duhu imperIALIZMA²⁵, s katero so ZDA trčile ob interese takratnih evropskih velesil. Slednje velja podrobneje razdelati.

Evropske velesile, ki so v zgodovini imele svoje kolonije v obeh Amerikah (predvsem Španija, Velika Britanija in Francija), so se do preloma 19. v 20. stoletje z ZDA vojskovale najmanj enkrat – kot zadnja je ameriško vojaško moč občutila Španija leta 1898. Izvzemši špansko-ameriške vojne so se bili do obravnavanega obdobja med vzhajajočo ameriško velesilo in velesilami »stare celine« vzpostavili povečini stabilni diplomatski odnosi. Diplomacija v evropskih državah se je ob porasti vrenj doma in na Daljnem vzhodu v začetku novega stoletja obrnila v stran od ZDA (Clarke, 2017; Donecke, 2011, Neiberg, 2016; Striner, 2014; Antoličič, 2016, 128). Oboroževalna tekma med Veliko Britanijo in Nemškim cesarstvom, formiranje vojaških zavezništov v Evropi, rusko-japonska vojna, maroška kriza, avstro-ogrska aneksija Bosne in Hercegovine, balkanski vojni – vse to in še več je bila voda na mlin ameriškim administracijam, da so konsolidirale ameriško hegemonijo na zahodni polobli. Obenem so ti dejavniki dajali ameriški diplomaciji možnost, da se utrdi v Evropi (Clarke, 2017; Donecke, 2011, Neiberg, 2016; Striner, 2014).

Na križanje ameriških interesov z interesi takratnih evropskih velesil in prodor ameriške diplomacije na svetovno prizorišče, ki nekako sovpadata z obdobjem izgradnje t. i. ameriškega imperija, slovenski priseljenci v ZDA in njihovi tam rojeni potomci niso imeli nobenega vpliva. Temu je botrovala šibkost slovenske skupnosti kot celote, ki je izvirala predvsem iz njihove številčne majhnosti – leta 1910 je že omenjenih nekaj več kot 180.000 slovenskih priseljencev in njihovih tam živečih potomcev vseh generacij predstavljalo zgolj 0,2 odstotka celotne populacije predvojnih ZDA (92 milijonov: Forstall, 1996, 3).

Slovenska skupnost v ZDA je razglasitev ameriške nevtralnosti²⁶ v takrat še evropski vojni povečini pozdravila, saj se niso znašli v vojni s »staro domovino«. Časnikar

25 Interpretacije fenomena imperializma so številne in le pri redkokaterem semantičnem konstruktju lahko zasledimo tako izrazita odstopanja med posameznimi definicijami. Strokovnjak za zgodovino kolonializma Patrick Wolfe ga je primerjal z darvinizmom in pri tem zapisal, da »mnogi ta termin uporabljajo, toda le redki znajo povedati, kaj točno pomeni« (Wolfe, 1997, 388–420). Danes v severni Ameriki, zahodni in srednjevzhodni Evropi najbolj razširjena definicija pojmuje imperializem kot »poskus neke države, da prevlada ali vsili svojo voljo nad tuje ozemlje (državo)« (Gould, 1972, 306–314).

26 Predsednik Wilson jo je razglasil 4. avgusta 1914. Wilson (1914): Message to Congress, 63. Kongres, 2. seja, dokument št. 566, 3–4, Washington.

Ivan Molek je o trenutku, ko so novice o izbruhu vojne v Evropi dosegle ameriška tla, zapisal naslednje:

Prva posledica vojne je bila ta, da so bili ameriški Slovenci razdeljeni na dve frakciji. V prvi so bili tisti, ki so simpatizirali z Avstrijo in, seveda, z njeno zaveznico Nemčijo. V drugi so bili nasprotniki Avstrije in Nemčije, ki so simpatizirali z Antanto: Anglijo, Francijo in Rusijo. Nihče ni bil nevtralen, četudi je poskusil z nevtralno držo, zato ker ni mogel biti. [...] Dokler je bila Amerika nevtralna – skoraj tri leta – smo se lahko svobodno širokoustili in glasno zastopali eno od strani; lahko smo brez skrbi ploskali zmagam bodisi avstro-nemški oboroženi moči, bodisi zavezniški (Molek & Molek, 1979, 187–188).²⁷

Toda daljšanje vojne in čedalje slabši odnosi med ZDA in Centralnimi silami spričo nemške podmorniške vojne (Horčička, 2012, 245–269) in drugih znanih in manj znanih faktorjev, o katerih so še posebej v zadnjem desetletju nastale prelomne študije²⁸, so vplivali na ameriško javno mnenje, tudi na mnenje slovenske skupnosti. K prehodu od pro-habsburško usmerjenega stališča nekaterih slovenskih Američanov, med katerimi Molek omenja Jožeta Zavertnika, urednika *Glasila Slovenske narodno podporne jednote*, predhodnika *Prosvete*, do takega, ki je podpiralo vojaške cilje ZDA, je vplivalo tudi razkrinkanje t. i. afere Dumba, poimenovane po avstro-ogrskem ambasadorju v ZDA Konstantinu Theodorju Dumbi (1856–1947), s čimer so ameriške oblasti ohromile avstro-ogrsko diverzantsko in propagandno delovanje v ZDA (Rahten, 2018, 124–136; Bednar, 2017). Do dokončnega preloma s kakršnimi koli proavstrijskimi idejami tako med slovenskimi kot tudi Američani drugih etničnih skupnosti, izvemši Nemcev in dela nemških Američanov, je prišlo ob vojni napovedi²⁹ ZDA Nemškemu cesarstvu 6. aprila 1917³⁰. Molek je pri spominu na ta dogodek pomenljivo zapisal: »*Bil si bodisi za bodisi proti Ameriki!*« (»*You were either for or against America!*« Dodal je še, da so bili »naši simpatizerji Avstrije [...] utišani kot z nabojem. Velika večina teh je zamenjala stran čez noč; čez noč so postali »dobri« Američani« (Molek, & Molek, 1979, 192).

Da bi dobili celostno podobo odziva slovenske skupnosti v ZDA na vstop njihove »nove domovine« v prvo svetovno vojno, bi bilo potrebno z metodo vzorčenja analizirati politično in predvsem časnikarsko dejavnost predstavnikov slovenske skupnosti vsaj v s Slovenci najpogostejše naseljenih ameriških zveznih državah, ki jih omenjava v poglavju Zgodovinska zabeležka slovenske skupnosti v ZDA do prve svetovne vojne.³¹ Spričo

27 O t. i. proavstrijski frakciji slovenske skupnosti v ZDA tik pred in med prvo svetovno vojno v slovenski historiografiji nimamo oprijemljivih podatkov. Drobce omenjata Molek (Molek & Molek, 1979) in Klemenčič (1987). Zanimivo bi bilo proučiti predvsem vlogo tiska in uredniških odborov tistih časnikov, ki so širili proavstrijska stališča.

28 O najnovejših študijah o zapletanju v vojno in vzrokih za aktivno participacijo ZDA v njej glej: Clarke, 2017; Donecke, 2011; Neiberg, 2016; Striner, 2014; Horčička, 2015.

29 TNA FO 371/3109/41481, Cecil Spring Rice's telegram to Arthur Balfour, 23. 2. 1917.

30 Clevelandška Amerika, 6. 4. 1917: Ameriški kongres je napovedal vojno nemški vladi, 1.

31 Če bi želeli raziskavo razširiti na odziv drugih južnih Slovanov, bi bilo potrebno vanjo vključiti več kot 1.000 naselbin, kolikor jih je že pred drugo svetovno vojno identificiral Ivan Mladineo (1932 in 1937).

fizičnih omejitev sva se avtorja za potrebe tega poglavja omejila na iskanje verodostojnih drobcev odziva v z zapisnikih sej obeh domov ameriškega kongresa³² ter v izbranem slovensko-ameriškem časniku *Clevelandska Amerika*. Rezultati so pomenljivi in predvsem nakazujejo na možnost novih raziskav. Clevelandski del slovenske skupnosti je že 11. aprila napovedal shod v podporo ameriškim oboroženim silam.³³ Do tega je prišlo dva dni kasneje.³⁴ V Clevelandu delujoč Slovenski politični klub (*Slovenian political Club*) je preko predsednika kluba Louisa J. Pirca poslal v Washington zaobljubo, v kateri so člani kluba izrazili svojo predanost ameriški državi. 20. aprila je bil v Clevelandski Ameriki objavljen odgovor Wilsonovega tajnika Josepha P. Tumultyja (1879–1954) na to zaobljubo, ki se je v imenu ameriškega predsednika zahvalil »zvestim Slovincem« za izkazano podporo.³⁵ Tumultyjev odgovor clevelandskim Slovincem je eden redkih dokumentov, v katerem se zrcali odnos ameriške vlade specifično do slovenske skupnosti v obravnavanem obdobju. Če bi izhajali iz njega, bi lahko soglašali z oceno hrvaškega zgodovinarja Ivana Čizmića, da je bil položaj Slovencev, Hrvatov in Srbov med aprilom 1917 in novembrom 1918 ugoden (Čizmić, 1982, 273). Zbrani podatki, predstavljeni v nadaljevanju, temu nasprotujejo.

Za odziv slovenske skupnosti v ZDA na ameriško vojno napoved Nemškemu cesarstvu je zelo zanimiv prispevek *Clevelandske Amerike* z dne 23. aprila 1917; avtor slednjega priča o tem, da bi se naj 17. aprila prvič omenilo Slovence in Hrvate v ameriškem kongresu.³⁶ Avtor krajšega prispevka je celo navedel mesto omembe v zapisniku: 65. kongres, zapisnik seje ameriškega senata, 17. april, stran 744. Preverba je pokazala drugačno sliko. Republikanski senator Wesley Livsey Jones (ne kongresnik Thompson, kot navaja avtor prispevka v omenjenem časopisu) iz zvezne države Washington je v svojem govoru z dne 17. aprila 1917 res omenil (CR 55, 1. seja, 738) zapisisego *Južnoslovanskega kulturnega in političnega kluba Tacoma* iz zvezne države Washington (*South Slav Culture and Political Club Tacoma*), toda Slovencev in Hrvatov poimensko ni omenil.³⁷ Ne oziraje se na dilemo okrog prve omembe Slovencev v ameriškem kongresu, je za zapisisego *Južnoslovanskega kulturnega in političnega kluba* iz Tacome stala v prvi vrsti slovenska skupnost, ki je bila večja od hrvaške in srbske. Leta 1930 so v tem mestu po podatkih Klemenčiča našli 433 Slovencev, 240 Hrvatov in 243 Srbov (Klemenčič, 1987, 63–68).

Govor demokratskega kongresnika iz Pensilvanije Johna Vandlinga Lesherja z dne 19. julija 1917 priča o tem, da so se zborovanja in prisege slovenske, pa tudi drugih južnoslovanskih skupnosti nadaljevale globoko v poletje. Omenjeni Lesher je v spodnjem domu ameriškega kongresa pohvalil julijski zbor Američanov »slavonskega« porekla (*of Slavonic descent*) (CR 55, 5. seja, 4930). Na tem so zagotovo sodelovali slovenski priseljenci in njihovi tam rojeni potomci, saj jih je bilo med

32 Pregledala in analizirala sva naslednje seje: CR 55, 1. seja; CR 55, 2. seja; CR 55, 5. seja; CR 55, 8. seja; CR 56, 2. seja.

33 *Clevelandska Amerika*, 11. 4. 1917: Ljudski shod Slovencev, 1.

34 *Clevelandska Amerika*, 13. 4. 1917: Sijajna manifestacija slov. naroda, 1.

35 *Clevelandska Amerika*, 20. 4. 1917: Predsednik Wilson pozdravlja lojalne Slovence v Clevelandu, 1.

36 *Clevelandska Amerika*, 23. 4. 1917. Slovenci in Hrvati v ameriškem kongresu, 1.

37 V zapisniku seje se omenjeno nahaja na strani 738, ne 744.

južnimi Slovani največ. Popis prebivalstva iz leta 1910 omenja 67.537 prebivalcev, ki so za materin jezik navedli slovenščino, 36.907 pa jih je navedlo srbohrvaščino. Je pa bilo pensilvanijskih Slovencev in slovenskih Američanov dvakrat manj od pensilvanijske slovaške skupnosti (141.657), zato se v luči spoznanj iz Dillinghamovega poročila poraja vprašanje, ali je Leshner s pridevnikom slavonski mislil Slovence ali slovanske priseljence kot celoto.³⁸

Predstavljeni drobci skupaj s spomini tistih, ki so vojni čas v ZDA doživeli, kažejo na to, da je precejšen del slovenske skupnosti ob razglasitvi vojnega stanja med ZDA in Nemškim cesarstvom deklarativno podprl prizadevanja ameriške države. Kot bomo videli v poglavju, ki sledi, je bila Molekova opazka, da so bili ob ameriški vojni napovedi Nemškemu cesarstvu »*simpatizerji Avstrije*« utišani »*kot z nabojem*« (Molek & Molek, 1979, 192), precej na mestu.

SOVRAŽNI TUJCI

Dne 7. decembra leta 1917 se je z ameriško vojno napovedjo Avstro-Ogrski (Declaration of War against AH, 373–374) slovenska skupnost v ZDA naposled znašla v vojni tudi s svojo »staro domovino«. Vojno stanje med obema državama je bilo razglašeno štiri dni kasneje (Proclamation of War Between US and AH, 9–12). Posledično je bila Slovincem in posameznikom drugih priseljenjskih etničnih skupnosti iz podonavske monarhije, ki še niso pridobili ameriškega državljanstva, dodeljena oznaka sovražni tujci (*Enemy Aliens*, nem. *Ausländer aus Feindländern*), podobno kot državljanom Nemškega cesarstva v ZDA³⁹ aprila tistega leta (Nagler, 2000).

Besedna zveza sovražni tujec⁴⁰ ni nastala kot rezultat prve svetovne vojne; njen izvor sega v konec 18. stoletja, v leto 1798, ko je ZDA grozila vojna s Francijo. Iz strahu pred tujci, ki so takrat prebivali v ZDA, predvsem v luči grožnje, da bi v primeru vojne ti stopili na stran Francije, so ameriške oblasti sprejele sklop štirih zakonov, danes znanih kot Zakoni o tujcih in hujskanju (Phelps, 2010, 93). Ti so imeli vsaj dve daljnosežni posledici, ki sta se odražali tudi v obravnavanem obdobju, v času aktivne ameriške vojaške participacije v prvi svetovni vojni. Prva posledica je bila sama definicija sovražnega tujca, ki se je ohranila do današnjih dni. Kategorija »prebivalec – sovražni tujec« zajema vse osebe, ki prebivajo v ZDA, izvzemši državljane ZDA, ki dolgujejo zvestobo državi, s katero so ZDA v vojni, in sicer za obdobje od napovedi vojne do njenega konca v obliki političnega dejanja, ki jo zapoveduje sporazum, zakonodaja ali predsedniški odlok (Brandon, 1950, 382). Druga posledica je bila sprememba v ameriški zakonodaji, ki je zadevala proces naturalizacije oziroma pridobitev ameriškega državljanstva. Med letoma 1798 in 1917 se je zvrstilo precejšnje število Zakonov o naturalizaciji. Med temi so za

38 DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 981.

39 O gonji proti nemškim sovražnim tujcem glej Capozzola, 2008; Manning, 2014 in Richardson, 1995.

40 Ker gre za slogovno nezaznamovano besedno zvezo, ki se pojavlja v ameriških zakonih, so narekovaji odveč.

ta prispevek ključni trije: Zakoni o naturalizaciji iz leta 1802⁴¹, 1906⁴² in 1917. Zakon o naturalizaciji iz leta 1906 je ob ratifikaciji nadomestil tistega iz leta 1802, a je pri tem obdržal nekaj ključnih elementov predhodnika. Da je tujec smel zaprositi za ameriško državljanstvo, je moral odtlej izkazovati petletno obdobje bivanja v ZDA (zmanjšano s štirinajst). Ob tem je moral vsaj tri leta vnaprej izraziti namen postati državljan (t. i. prvi dokument ali papir). Leta 1868 je s Štirinajstim amandmajem k Ustavu ZDA bila uzakonjena pravica do državljanstva po rojstvu. Zakon o naturalizaciji iz leta 1906 je poenotil postopek z ustanovitvijo Urada za imigracijo in naturalizacijo, izvajanje le-tega pa omejil na za to pristojna sodišča. Zadnji med obravnavanimi zakoni o naturalizaciji je nastopil 5. februarja leta 1917, potem ko je veto ameriškega predsednika Wilsona preglasil ameriški kongres. Prelomnost tega je bila v novi obliki izpraševanja, pri katerem je moral tujec dokazati, da je pismen (vsaj) v maternem jeziku (Powell, 2009).

Implikacije omenjenih Zakonov o naturalizaciji in Štirinajstega amandmaja k Ustavu ZDA so bile za slovenske priseljence številne. Predvsem zaradi skrajšanega roka bivanja v ZDA, ki je bil potreben za pridobitev državljanstva, in pravice do državljanstva ob rojstvu je bilo več deset tisoč slovenskih Američanov med letoma 1917 in 1918 izvezitih iz posebej za sovražne tujce implementiranim ukrepom, ki so veljali za močno restriktivne. Natančnega razmerja med slovenskimi Američani in slovenskimi priseljenci brez državljanstva v obravnavanem obdobju nimamo. Znano je, da je bilo leta 1910 od skupno 183.431 oseb, ki so za materinščino izbrale slovenski jezik, 59.800 slovenskih Američanov, torej potomcev slovenskih priseljencev, ki so ob rojstvu postali Američani.⁴³ Za preostalih 123.631⁴⁴, ki niso bili rojeni v ZDA, ne vemo, koliko med njimi je bilo leta 1917 takšnih, ki so že bili prejeli ameriško državljanstvo oziroma so že vložili namen postati državljani in kolikim je bil dodeljen status sovražnega tujca.

Ko govorimo o pravnem položaju slovenske skupnosti v ZDA v času, ko so bile ZDA aktivna udeleženka prve svetovne vojne, moramo ločiti obdobje pred razglasitvijo vojne stanja med ZDA in podonavsko monarhijo in obdobje po razglasitvi. Do ameriške vojne napovedi Avstro-Ogrski za nenaturalizirane slovenske priseljence, torej vse tiste, ki do takrat še niso zaključili procesa naturalizacije in si pridobili državljanstva, ukrepi proti sovražnim tujcem niso veljali. Toda meja med zakonom in prakso je bila v času vojne zamegljena.

Še preden so oborožene sile ZDA strateško, taktično in operativno posegle v prvo svetovno vojno, so zaposleni na ameriškem pravosodnem ministrstvu skrito očem javnosti in nekaterih drugih vej oblasti pričeli kopičiti sezname potencialno nevarnih priseljencev iz vrst Nemcev, Madžarov in Avstrijcev. Med zadnje so skoraj zagotovo prištevali tudi Slovence, skupaj z drugimi priseljenjskimi etničnimi skupnostmi cislajtanskega dela podonavske monarhije. Istočasno je ameriško vojno ministrstvo pričelo z realizacijo načrtov za zapore za ameriške sovražnike (Phelps, 2010, 93). Ko je kongres 6. aprila proglašil

41 Zakon o naturalizaciji 1802, 153–155.

42 Zakon o naturalizaciji 1906, 596–607.

43 DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 965.

44 DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910, 965.

vojno napoved Nemškemu cesarstvu, je Wilson še istega dne izdal predsedniški odlok z ukrepi, povezanimi s pristojnostmi in predvsem dolžnostmi sovražnih tujcev, takrat le Nemcev brez ameriškega državljanstva (otroci mlajši od štirinajst let niso prejeli te oznake). V grobem je bilo ne naturaliziranim Nemcem, ki so se nahajali na ameriških tleh, prepovedano služiti vojsko v ameriških oboroženih silah⁴⁵ – naturalizirani so to smeli⁴⁶; nadalje niso se smeli zadrževati v bližini tovarn z orožjem, vojašnic, ipd. Oblasti so jih lahko tudi popisale, zasliševale in internirale (Phelps, 2010, 93).⁴⁷ 16. novembra je sledil nov predsedniški odlok, z njim pa nov val ukrepov, uperjenih proti sovražnim tujcem. Odtlej so se morali prav vsi v ZDA nahajajoči se nenaturalizirani Nemci registrirati in nositi podatke o registraciji vselej s seboj.⁴⁸ Poleti leta 1918 se je ta ukrep razširil še na v ZDA nahajajoče se nenaturalizirane Nemke (Nagler, 2000; podrobneje o položaju državljanov Nemškega cesarstva in nemških Američanov v ZDA v obravnavanem obdobju: Allen, 1974; Richardson, 1995; Trommler, 2009; Wüstenbecker, 2007).⁴⁹

Posebnost teh ukrepov je bila ta, da tudi po ameriški vojni napovedi Avstro-Ogrski, ko so tudi še ne naturalizirani, v ZDA nahajajoči se Slovenci zakonsko postali sovražni tujci, večina ni obveljala za slednje, niti ne za druge priseljske etnične skupnosti podonavske monarhije. Na to je opozoril Wilson sam (Phelps, 2010, 93), čeprav je bil po spominu Josephusa Danielsa (1862–1948), takratnega ameriškega ministra za vojno mornarico, ameriški predsednik sprva drugačnega mnenja (Cronon, 1963, 275). Omenjenim priseljskim etničnim skupnostim je bilo tako s predsedniškim odlokom iz 11. decembra »zgolj« prepovedano zapustiti, drugim državljanom podonavske monarhije pa vstopiti v ZDA, obstajala pa je tudi možnost njihove internacije v primeru sumljivega obnašanja ali dokazov o protidržavnem delovanju (Capozolla, 2008, 269). Razlog za to je bil predvsem ekonomski: tako v proizvodnji orožja in streliva kot tudi v za vojne razmere kritičnih rudarskem in metalurškem sektorju so prevladovali delavci, ki so se v ZDA preselili iz revnejših predelov podonavske monarhije. Toda ti milejši ukrepi proti omenjenim skupinam niso ustavili nasilja in pogostih neutemeljenih internacij posameznikov teh skupin s strani ameriških oblasti (Phelps, 2010, 94). Večina civilnega prebivalstva, ki je postala žrtev ukrepov, uperjenim proti sovražnim tujcem, sploh ni vedela, kaj je zagešila narobe. Pravosodno ministrstvo se je pogosto sklicevalo na vohunjenje, a tega veliki večini internirancev niso mogli dokazati (Phelps, 2010, 96).

Znan je primer petintridesetletnega državljana Avstrije Josepha Kovatha, ki je delal v železarni v Johnstownu (Pensilvanija). Johnstown je bil kraj z močno slovensko naselbino

45 O tem, ali lahko sovražni tujci služijo vojaški rok v ameriških oboroženih silah, je v obeh domovih ameriškega kongresa stekla nepregledna množica debat. Glej, na primer CR 55, 1. seja, 693 in sl. ter 800 in sl.

46 John Pershing, takrat novopečeni poveljnik ameriških oboroženih sil, je bil npr. po svojih prednikih po očetovi strani nemškega porekla (Rippley, 1976, 188).

47 Clevelandška Amerika, 9. 4. 1917: Proglas predsednika Wilsona glede zadržanja Nemcev, 1.

48 Clevelandška Amerika, 9. 5. 1917: Selitev Nemcev iz nevarnih krajev. Popis vsega nemškega prebivalstva, 1.

49 Med aprilskimi in novembrskimi ukrepi, uperjenimi proti sovražnim tujcem, je bil sprejet Zakon o trgovanju s sovražnikom, ki je dal ameriški vladi med drugim pristojnost, da zapleni premoženje sovražnih tujcev. V praksi se je večkrat zgodilo, da so namerno ali zaradi preproste zmote zaplenili premoženje polnopravnih ameriških državljanov (Garner, 1918, 744–779; Potterf, 1927, 460; podrobneje Garner, 1919).

(Klemenčič, 1987, 66), zato se lahko upravičeno vprašamo, ali ni morda v tem primeru šlo za osebo slovenskih korenin. Ker ni želel kupiti vojne obveznice, je Kovatha okrog 40 do 50 delavcev⁵⁰ z bližnjega mlina najprej namočilo v »posteljo iz betona«, mu nato dlani in obraz namazalo z mastjo, ter ga privezanega vleklo po mestu več ulic. Zaposleni na ministrstvu za pravosodje je o tem primeru dejal, da ni šlo za »kruto ali nasilno ravnanje [...] Sklepa se«, nadaljuje, »da so takrat vzpostavljene norme bile v veliko korist tuji populaciji«. Kovath je po javnem smešenju kupil obveznico za 100 ameriških dolarjev, nakar se je lahko vrnil na delo. Njegovi »spremljevalci« so ostali nekaznovani (Phelps, 2010, 93). Podobnih primerov je bilo mnogo; več kot 70 se jih je končalo s smrtjo nadlegovanega (Capozzola, 2008, 10). Na seznamu oškodovanih najdemo tudi Jožeta Zavertnika, ki sicer ni utrpel fizičnih poškodb, so mu pa po spominih Molka neznani storilci vdrli na dom in povzročili materialno škodo zaradi njegove naročnine na eno od pacifističnih glasil (Molek & Molek, 1979, 193).

Sovražni tujci, celo njihovi naturalizirani družinski člani, so postali tudi tarče zločinov, ki niso imeli nobene veze z vojno. Eden takšnih primerov se je zgodil decembra leta 1917 v mestu Salt Lake City. Namestnik tamkajšnjega šerifa Schoppe je aretirал Ericha Pohla, avstrijskega državljan, po poklicu inženirja, ki je prav tako živel v Salt Lake Cityju s svojo ženo in tremi otroci. Kot ugotavlja ameriška zgodovinarica Nicole Phelps, je bil Schoppe zainteresiran za Pohlovo soprogo. Njeno družino naj bi več mesecev nadlegoval, njo samo silil v ločitev itn. V zaporu so Erichu Pohlu povedali, da pred njegovo obravnavo zvezne oblasti sploh niso vedele, da je bil tujec brez državljanstva (Phelps, 2010, 97).

Po podatkih nemškega zgodovinarja Jörga Naglerja je bilo do konca vojne v ameriških zaporih okrog 6.300 sovražnih tujcev (Nagler, 2000, 537)⁵¹, od tega 150 državljanov Avstro-Ogrske (Phelps, 2010, 95). K temu doda, da so veliko internirancev predstavljali nemški vojaki, ki so jih ameriške oblasti zaprle ob zasegu njihovega vojnega ladjevja v ameriških pristaniščih. Do tega je prišlo po uzakonitvi zaplembe maja 1917 (Joint Resolution ATOEV, 22–23). ZDA so se pri tem obvezale, da bodo z interniranci ravnale v skladu s *Konvencijo o izboljšanju stanja ranjenih in bolnih v oboroženih silah na bojnem polju*, ki je bila sprejeta 6. julija 1906 v Ženevi (Executive Order DTLI of IAE TRC, 7).⁵² Toda statistika nam v tem primeru ne pove veliko, saj veljajo zgornje številke le za izbrane ameriške zapore, ki so bili posebej prilagojeni za vojne ujetnike. Neznano, a znatno večje število sovražnih tujcev, tudi ameriških državljanov, je bilo v tem kontekstu zaprtih drugod, pogosto po krivem, za zločine, ki jih morda nikoli niso storili (Nagler, 2000). Specifično za slovensko skupnost je Ivan Molek pomenljivo zapisal: »Tisti naši ameriški Slovenci, ki so še bili avstrijski državljani in ki so zgolj z eno besedo pokazali simpatije do Avstrije, so bili nemudoma internirani« (Molek & Molek, 1972, 192).

50 Ameriškim zveznim organom pregona je pri delu s sovražnimi tujci pomagala Ameriška zaščitniška liga (*American Protective League*). To organizacijo so tvorili domoljubi in proti priseljencem naravnani posamezniki, ki so pomagali pri identifikaciji simpatizerjev Nemčije ali Avstro-ogrske, pa tudi radikalcev, anarhistov in celo pacifistov (pregledno Luebke, 1974).

51 Glej tudi Clevelandška Amerika, 4. 5. 1917: Ujeti Nemci pridejo v Ameriko, 1.

52 O ravnanju z vojnimi ujetniki pregledno Lampe, 2015.

Gonjo proti sovražnim tujcem je ameriška država potencirala s propagando. Zanj je bil še zlasti odgovoren 13. aprila ustanovljen *Komite za informiranje javnosti* (*Committee on Public Information*), ki velja za prvi ameriški zvezni urad, ki mu lahko pripišemo propagandni značaj (pregledno Vaughn, 1980). Najbolj so bili na udaru nemški sovražni tujci, nemška država in njeni vladajoči. Ameriška javnost je postala seznanjena z grozotami, ki so jih nemške oborožene sile počele med vojno. Nekatere veljajo še danes za dokazano resnične, npr. nemški pokol v belgijskem Leuvenu (Lipkes, 2007), spet druge so se izkazale za izmišljene. Kot ugotavlja zgodovinar Michael F. Connors, je bila propaganda vojnih grozodejstev centralnih sil med Američani »neizmerljivo učinkovita« (Connors, 1969, 47).

Pod drobnogledom ameriških oblasti so se proti koncu prve svetovne vojne znašle tudi nekatere priseljene etnične skupnosti, katerih pripadniki so izvirali iz držav zaveznic. Takšna priseljska skupnost so bili na primer irski Američani, še posebej nenaturalizirani irski priseljenci, katerim so očitali, da podpirajo centralne sile. Redki irski nacionalisti so resnično upali, da bi britanski poraz v vojni prinesel tudi neodvisnost Irske. Podobno sumljivi so po izbruhu oktobrske revolucije postali ruski Američani in v ZDA nahajajoči se nenaturalizirani Rusi – za slednje je ameriško zvezno vlado skrbela morebitna nagnjenost k anarhiji, tudi h komunizmu.⁵³

Slovenska in druge v ZDA živeče skupnosti, ki so izvirale iz podonavske monarhije, so se tej življenjski preizkušnji predvsem na lokalni ravni zoperstavljale različno uspešno in na različne načine. Eden od načinov je bil seveda ta, da so v obliki opisanih priseg in manjših shodov opozarjale na svojo pripadnost »novi domovini«. To so izkazovali tudi s služenjem⁵⁴ vojaškega roka.⁵⁵ Vojska je postala mikavna predvsem zato, ker so vojaki lahko po skrajšanem postopku prejeli državljanstvo.⁵⁶ »Amerikanstvo« so pripadniki slovenske skupnosti izkazovali tudi z nakupom vojnih obveznic⁵⁷. Ključen medij za obveščanje je bil seveda časnik. Vredno bi bilo tudi raziskati, v kakšni meri je prva svetovna vojna vplivala na amerikanizacijo priimkov slovenskih priseljencev v ZDA (Paternost, 1980).

53 U.S. Department of the Interior: Immigration and the Great War, V: National Park Service. <https://www.nps.gov/articles/immigration-and-the-great-war.htm> (5. 12. 2018).

54 Skupno število Slovencev, ki so služili v ameriških oboroženih silah v času prve svetovne vojne, ni znano, toda sklepa se, da jih je moralo biti nekaj tisoč, saj tako kažejo demografska stanja med slovenskimi Američani. Zgolj 15. julija 1917, na primer, je po poročanju Clevelandске Amerike »krenilo v boj« 400 Slovencev, Hrvatov in Srbov. *Clevelandska Amerika*, 11. 7. 1917: 1.

55 *Clevelandska Amerika*, 20. 4. 1917: Predsednik Wilson pozdravlja lojalne Slovence v Clevelandu, 1; *Clevelandska Amerika*, 20. 4. 1917: Vojaška služba pride za vse, 1–2; *Enakopravnost*, 11. 9. 1918: Slovencem, kateri se morajo registrirati, 1; *Clevelandska Amerika*, 21. 5. 1917: Dne 5. junija je vojna registracija, 1; *Clevelandska Amerika*, 23. 5. 1917: Sedem glavnih točk registracije, 1.

56 *Clevelandska Amerika*, 16. 4. 1917: Kako postanete ameriški državljan, 2; *Clevelandska Amerika*, 7. 5. 1917: Kaj pomeni prvi državni papir?, 1.

57 *Amerikanski Slovenec*, 9. 4. 1918: Rojaki, kupujte Liberty Bonde!, 1; *Amerikanski Slovenec*, 30. 4. 1918: Slovenci, kupujte Liberty Bonde, 1; *Glas naroda*, 18. 10. 1918: Naprej k zmagi! V boj za posojilo!, 1; *Prosveta*, 24. 4. 1918: S.N.P.J. je posodila vladi 105.000.00\$: Krajevna društva naše jednote tudi vrše svojo nalogo. Rudarji kupujejo bonde, 1; *Enakopravnost*, 19. 8. 1918: Novice: Vrednost prvih vojnih zadolžnic očitno raste, 2.

V doslej edinstvenem najdenem primeru so priseljenci iz podonavske monarhije, živeči v manjšem rudarskem kraju Calumet (Michigan), ubrali povsem drug način, kako se zoperstaviti opisanim razmeram. V Calumetu, kjer je takrat obstajala močna slovenska fara sv. Jožefa (Ilenich & Sprajcar, 1940), se je Avstrijski puškarski in ribiški klub želel preimenovati v *Puškarski klub Calumet* (Ilenich & Sprajcar, 1940, 45). Podpisani pod prošnjo je bil J. J. Wershay (CR 55, 1. seja, 1047). Namesto, da bi torej opozarjali nase in predvsem na svojo pripadnost ameriški državi, so omenjeni prebivalci iz Calumeta ubrali subtilno pot in se raje znebili besede »Avstrijski« v imenu – besede, ki je bila takrat vse prej kot zaželeno.

SKLEP

ZDA so z vstopom v prvo svetovno vojno premaknile tehniko (pre)moči v prid antantnim silam, kar je pospešilo razpad Avstro-Ogrske – te ni mogel zaustaviti niti propadel poskus sklenitve separatnega miru naslednika Franca Jožefa na cesarskem in kraljevem prestolu – Karla (Griesser-Pečar, 2015, 321–336) – in razdelitev Slovencev med štiri države (Repe, 2015, 353; Pavlović, 2017, 1029–1050; Lukan, 2017; Rahten, 2017). Že tako ne ravnajo njim naklonjen položaj, ki so ga slovenski priseljenci ob splošnem predvojnem nezadovoljstvu nad priseljenci uživali pri Američanih, se je z izbruhom vojne med ZDA in Avstro-Ogrsko še poslabšal. Nenaturalizirani slovenski priseljenci so bili podvrženi restriktivnim ukrepom, uperjenim proti sovražnim tujcem – državljanom držav, s katerimi so bile ZDA v vojni, ki so se takrat nahajali v ameriški državi. V očeh mnogih so postali zastopniki interesov države sovražnice. Za državljane podonavske monarhije v ZDA, torej tudi za nenaturalizirani del slovenske skupnosti, so sicer bili ti ukrepi manj omejevalni in kruti od tistih, ki so veljali za državljane Nemškega cesarstva, pa vendar so močno zaznamovali njihova življenja in celo življenja tistih, ki so že bili polnopravni državljani ZDA. Veliko bolj kot na pravnem področju se je status sovražnih tujcev poznal v vsakodnevem življenju, kjer so posamezniki nemalokrat doživljali zbadanja, nepravilnosti, celo nasilje. Kot ugotavlja Capozzola, bi lahko to gonjo proti sovražnim tujcem le s težavo pripisali nekakšni nagnjenosti Američanov k »antigermanizmu« ali »antiavstrizmu« (Capozzola, 2008, 182). Njihov strah pred priseljenci in etničnimi razlikami, ki so jih ti nosili s seboj, je postal z vstopom ZDA v prvo svetovno vojno potenciran, svoje pa je k takšni nastojenosti prinesla tudi uspešna ameriška propaganda.

V kontekstu povedanega lahko ugotovimo, da je prva svetovna vojna na ameriških tleh videla neupoštevanje državljanskih svoboščin s strani številnih ameriških vladnih funkcionarjev in precejšnjega dela ameriške družbe, kar je na svoji koži občutila tudi slovenska skupnost, živeča v ZDA.

»OUR AUSTRO-SYMPATHIZERS WERE SILENCED AS THOUGH BY A SHOT«. STATUS OF THE SLOVENIAN COMMUNITY IN THE UNITED STATES DURING THE FIRST WORLD WAR

David HAZEMALI

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia

e-mail: david.hazemali1@um.si

Mateja MATJAŠIČ FRIS

University Medical Centre Maribor, Medical Research Department,

Ljubljanska 5, 2000 Maribor, Slovenia

e-mail: mateja.fris@gmail.com

SUMMARY

For the Slovenian community in the US, their status within the American Society which was already negatively impacted by the general pre-war dissatisfaction of the Native-born Americans with immigrants prior to the First World War, worsened with the outbreak of war between the US and Austria-Hungary. Non-naturalized Slovenian immigrants became subject to restrictive measures directed against enemy aliens – the citizens of the countries with which the USA was at war, who were at the time of war in the US. In the eyes of many, they became representatives of the interests of the enemy state. For the citizens of the Dual monarchy in the United States, also for the non-naturalized part of the Slovenian community, these measures were less restrictive and harmful than those that befell the citizens of the German Empire, but they nevertheless had a profound impact on their their lives and even the lives of those who already were full-fledged US citizens. As Capozzola concludes, this pursuit of enemy aliens cannot be attributed to some kind of tendency of the Americans to “anti-Germanism” or “anti-Austrianism”. Rather, their pre-war fear of immigrants and of ethnic differences was intensified with the entry of the United States into the First World War, and through successful propaganda of the US Federal Government. We can conclude that the first World War on American soil saw the disregard of civil liberties on the part of many US government officials and, as Phelps points out, members of the public, which was felt also by the Slovenian community living in the United States.

Keywords: Key words: Slovenian Americans, American Slovenians, First World War, United States, USA, Enemy Aliens

VIRI IN LITERATURA

- Amerikanski Slovenec** – Chicago (Illinois), 1891–1998.
- Clevelandska Amerika** – Cleveland (Ohio), 1908–1919.
- Consulate of the Republic of Slovenia Cleveland** – The Slovenian Community in the United States, V: Republic of Slovenia, Ministry of Foreign Affairs. <http://www.cleveland.konzulat.si/index.php?id=3&L=1> (8.12. 2018).
- CR 55, 1. seja** – Congressional Record 55 (1917): 65. kongres Združenih držav Amerike, 1. seja. Washington, Government Printing Office.
- CR 55, 2. seja** – Congressional Record 55 (1917): 65. kongres Združenih držav Amerike, 2. seja. Washington, Government Printing Office.
- CR 55, 5. seja** – Congressional Record 55 (1917): 65. kongres Združenih držav Amerike, 5. seja. Washington, Government Printing Office.
- CR 55, 8. seja** – Congressional Record 55 (1917): 65. kongres Združenih držav Amerike, 8. seja. Washington, Government Printing Office.
- CR 56, 2. seja** – Congressional Record 56 (1918): 65. kongres Združenih držav Amerike, 2. seja. Washington, Government Printing Office.
- DCL, BC (1913): 13th U.S. Census of Population 1910** – Department of Commerce and Labor, Bureau of the Census: 13th U.S. Census of Population 1910, Volume 2, Chapter 9: Mother Tongue of the Foreign White Stock. Washington D. C.
- Declaration of War against AH** – Declaration of War Against Austria-Hungary, December 7, 1917. Supplement: Diplomatic Correspondence Between the United States and Belligerent Governments Relating to Neutral Rights and Commerce. V: The American Journal of International Law, 11, 4, 1917, 373–374.
- Dillingham, W. P. (ur.) (1911):** Reports of the Immigration Commission. Washington, G.P.O.
- Embassy of the Republic of Slovenia Washington** – Slovenian Community in the United States, V: Republic of Slovenia, Ministry of Foreign Affairs. <http://www.washington.embassy.si/index.php?id=424&L=1> (7. 12. 2018).
- Enakopravnost** – Cleveland (Ohio), 1918–1957.
- Executive Order DTLI of IAE TRC** – Executive Order Directing Transmission of Lists of Interned Alien Enemies Through the Red Cross, May 9, 1917. V: The American Journal of International Law, 12, 1, 1918, 7.
- Forstall, R. L. (ur.). (1996):** Population of States and Counties of the United States: 1790 – 1990. Washington D. C., U. S. Government Printing Office.
- Glas naroda** – New York City (New York), 1893–1963.
- Joint Resolution ATOEV** – Joint Resolution Authorizing the Taking Over of Enemy Vessels, May 12, 1917. V: The American Journal of International Law, 12, 1, 1918, 22–23.
- Korpus Gigafida, MIZŠ** – Korpus Gigafida, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, in šport. <http://www.gigafida.net/> (5. 12. 2018)
- Poročilo IK ZDA, 1907–1910** – Poročilo Imigracijske komisije Združenih držav Amerike, 1907–1910. Vol. 5: Slovar narodov ali ljudstev. Vročeno Komisiji za imigracijo dne 5. Decembra 1910. Washington, Government Printing Office.

- Proclamation of War Between US and AH** – Proclamation of the Existence of War Between the United States and the Austro-Hungarian Empire, December 11, 1917. V: *The American Journal of International Law*, 12, 1, 1918, 9–12.
- Prosveta** – Chicago (Illinois), letnik 1918.
- The Corpus of CAE** – The Corpus of Contemporary American English. <https://corpus.byu.edu/coca/> (5. 12. 2018).
- TNA FO 371** – The National Archives, Kew-London, nekdanju Public Record Office (TNA), Foreign Office: Political Departments: General Correspondence From 1906–1966. Podserija: America, General, War (FO 371).
- U.S. Department of the Interior** – Immigration and the Great War, V: National Park Service. <https://www.nps.gov/articles/immigration-and-the-great-war.htm> (5. 12. 2018).
- Wilson, W. (1914)**: Message to Congress, 63. kongres, 2. seja, Washington.
- Zakon o naturalizaciji (1802)**: Zakon o naturalizaciji 1802. 7. kongres Združenih držav Amerike, 1. seja. Washington: Government Printing Office, 153–155.
- Zakon o naturalizaciji (1906)**: Zakon o naturalizaciji 1906. 59. kongres Združenih držav Amerike, 1. seja. Washington: Government Printing Office, 596–607.
- Allen, L. (1974)**: Anti-German Sentiment in Iowa During World War I. *The Annals of Iowa* 42, 6, 418–429.
- Antoličič, G. (2015)**: »Bog Ohrani, Bog obvari Nam Cesarja, Avstrijo!« Izbruh prve svetovne vojne v habsburški monarhiji. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 259–280.
- Antoličič, G. (2016)**: Združene države Amerike in velika vojna I. Zgodovina ZDA med letoma 1914 in 1917. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 87 = 52, 1–2, 125–158.
- Arnež, J. (1966)**: Slovenci v New Yorku. New York, *Studia Slovenica*.
- Bednar, K. (2017)**: *Der Papierkrieg zwischen Washington und Wien 1917/18*. Innsbruck, Studien Verlag.
- Bicha, K. D. (1981)**: Hunkies: Stereotyping the Slavic Immigrants, 1890–1920. *Journal of American Ethnic History*, 2, 1, 16–38.
- Brandon, M. (1950)**: Legal Control Over Resident Enemy Aliens in Time of War in the United States and in the United Kingdom. *The American Journal of International Law*, 44, 2, 382–387.
- Capozzola, C. (2008)**: *Uncle Sam Wants You: World War I and the Making of the Modern American Citizen*. New York City (New York), Oxford University Press.
- Clarke, P. (2017)**: *The Locomotive of War. Money, Empire, Power, and Guild*. London, Bloomsbury Press.
- Cronon, D. E. (1963)**: *The Cabinet Diaries of Josephus Daniels, 1913–1921*. Lincoln, University of Nebraska Press.
- Čizmić, I. (1982)**: *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*. Zagreb, ČGP Delo.
- Donecke, D. J. (2011)**: *Nothing Less than War: A New History of America's Entry into World War I*. Lexington (Kentucky), University of Kentucky.
- Drnovšek, M. (1975)**: O stališčih slovenskih socialistov v ZDA do vojne in jugoslovanskega vprašanja med prvo svetovno vojno. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 15/16, 1–2, 75–96.

- Drnovšek, M. (1991):** Pot slovenskih izseljencev na tuje: od Ljubljane do Ellis Islanda – Otoka solza v New Yorku: 1880–1924. Ljubljana, Mladika.
- Friš, D. (1992):** Delovanje šolskih sester kongregacije sv. Frančiška Asiškega – Kristusa Kralja v ZDA med letoma 1909 in 1915. Dve domovini, 2, 3, 371–389.
- Friš, D. (1994):** Jugoslovanska katoliška jednota (1898–1920). Dve domovini/Two Homelands 5, 37–62.
- Friš, D. (1995):** Ameriški Slovenci in katoliška cerkev 1871–1924. Celovec, Ljubljana, Dunaj, Mohorjeva založba.
- Friš, D. (2000):** Manje poznate zanimljivosti iz rada odsjeka Kranjsko slovenske katoliške jednote (1894.–1924.). Migracijske teme, 16, 3, 245–260.
- Friš, D. (2013):** Franc Šušteršič – duhovnik, organizator, narodni delavec, časnikar in publicist (1891–1910). Studia Historica Slovenica 13, 2/3, 457–482.
- Friš, D. (2015):** Delovanje slovenskih frančiškanov v ZDA pred II. svetovno vojno: »Ljubi Bog je poslal Frančiškane v Ameriko«. Studia Historica Slovenica, 5, 1–3, 457–482.
- Friš, D., Kolar, B. & A. Vovko (ur.) (1997):** Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote: pregled zgodovine KSKJ. Ljubljana, Založba Ilex.
- Gačič, A. (2017):** Slovenci v Jugoslovanskem odboru in Londonski memorandum. Acta Histriae, 25, 4, 1051–1070.
- Garner, J. W. (1918):** Treatment of Enemy Aliens. The American Journal of International Law, 12, 4, 744–779.
- Garner, J. W. (1919):** Treatment of Enemy Aliens. The American Journal of International Law, 13, 1, 22–59.
- Gobetz, E. (1962):** Adjustment and Assimilation of Slovenian Refugees. Doktorska disertacija. Columbus (Ohio), The Ohio State University.
- Gobetz, E. (1980):** Slovenian Americans. V: Gobetz, E. (ur.): Slovenian Heritage I. Willoughby Hills (Ohio), Slovenski Ameriški Inštitut, 125–194.
- Gould, J. W. (1972):** American Imperialism in Southeast Asia Before 1898. Journal of Southeast Asian Studies, 3, 2, 306–314.
- Griesser-Pečar, T. (2015):** Mirovna pobuda cesarja Karla I: Misija Sixtus. Studia Historica Slovenica, 15, 2, 321–336.
- Grill, V. (1979):** Med dvema svetovoma. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Higham, J. (1955):** Strangers in the Land: Patterns of American Nativism, 1860–1925. New Brunswick, New Jersey, Rutgers University Press.
- Horčička, V. (2012):** Austria-Hungary, Unrestricted Submarine Warfare, and the United States' Entrance into the First World War. The International History Review 34, 2, 245–269.
- Horčička, V. (2015):** The Relationship between Austria-Hungary and the United States in 1918. Prague Papers on the History of International Relations 1, 57–92.
- Hutchinson, E. (1981):** Legislative History of American Immigration Policy, 1790–1965. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Ilenich, J. & F. Sprajcar (1940):** Golden Jubilee Souvenir of the St. Joseph's Church of Calumet, Michigan, 1890–1940. Calumet (Michigan), samozaložba.

- Jenuš, G. (2015):** Slovenci in velika vojna (1914–1918). Slovenska razdvojenost med zvestobo cesarju in željo po narodni avtonomiji. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 301–320.
- Klemenčič, M. (1987):** Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji. Naseljevanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne. Maribor, Obzorja.
- Klemenčič, M. (1995):** Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Koloradu, in v San Franciscu, Kalifornija. Celovec, Mohorjeva.
- Klemenčič, M. (1996):** Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni srednji Evropi: primer Slovencev (1. del). *Zgodovinski časopis*, 50, 3, 391–409.
- Klemenčič, M. (2013):** Slovenes and Slovene Americans, 1870–1940, V: Barkan, E. R. (ur.): *Immigrants in American history: arrival, adaptation, and integration*, ABC CLIO 2. Santa Barbara, Denver, Oxford, ABC-CLIO, 613–622.
- Klemenčič, M. (2015):** Slovene National Homes in the U.S.A. *Studia Historica Slovenica*, 15, 1, 29–54.
- Klemenčič, M. & A. Maver (2017):** Izbrana poglavja iz zgodovine selitev od začetkov do danes. Maribor, Zora.
- Kalc, A. (1997):** Razvojni obrisi izseljenske zakonodaje v 19. stoletju in do prve svetovne vojne. *Dve domovini/Two Homelands* 8, 9–35
- Kolar, B. (2015):** Slovenian Members of Religious Orders and Communities in the United States as a Link between the Catholic Community in Slovenia and in the United States. *Studia Historica Slovenica*, 15, 1, 105–126.
- Koprivšek M. V. (2015):** History of Slovenian Home in Denver, Colorado – Political Diversity as an Exception. *Studia Historica Slovenica*, 15, 1, 55–69.
- Kraut, A. (1982):** The Huddled Masses: The Immigrant in American Society, 1880–1921. Arlington Heights (Illinois), Harlan Davidson, Inc.
- Lampe, U. (2015):** Od prve svetovne vojne do Konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki (1929). *Studia Historica Slovenica*, 15, 3, 649–660.
- Lenček, R. (1982):** The Structure and History of the Slovene Language. Columbus (Ohio), Slavica.
- Luebke, F. C. (1974):** Bonds of Loyalty: German Americans and World War I. DeKalb (Illinois), Northern Illinois University Press
- Lukan, W. (2017):** Die Habsburgermonarchie und die Slowenen im Ersten Weltkrieg. Dunaj, New Academic Press.
- Markovič I. (2015):** Baraga's and Pirc's missionary letters as a source for knowledge of the United States of America and Indians in Slovenia. *Studia Historica Slovenica* 15, 1, 127–147.
- Hladnik Milharčič, M. (2005):** Slovenian Immigrants' Perception of »America«. *Slovene Studies* 27, 1–2, 93–107.
- Manning, M. J. (2014):** Being German, Being American. *Prologue* 46, 2, 14–22.

- Mladineo, I. (1932):** Indeks jugoslovenskih naselja u Sjevernoj Americi. New York City (New York), samozaložba.
- Mladineo, I. (1937):** Narodni adresar Hrvata-Slovenaca-Srba, New York City (New York), samozaložba.
- Molek, I. & M. Molek (1979):** Slovene Immigrant History 1900–1950. Dover (Delaware), samozaložba.
- Nagler, J. A. (2000):** Nationale Minoritäten im Krieg: “Feindliche Ausländer” und die amerikanische Heimatfront während des Ersten Weltkriegs. Hamburg, Hamburger Edition.
- Neiberg, M. S. (2016):** The Path to War: How the First World War Created Modern America. New York City (New York), Oxford University Press.
- Ngai, M. M. (1999):** The Architecture of Race in American Immigration Law: A Reexamination of the Immigration Act of 1924. *The Journal of American History*, 86, 1, 67–92.
- Novak, B. (2004):** Pater Kazimir Zakrajšek. Ljubljana, Družina.
- Paternost, J. (1980):** Aspects of Name Changes Among American Slovenes. *Slovene Studies Journal* 2, 2, 78–84.
- Pavlovič, V. (2017):** The Treaty of London and the Creation of Yugoslavia. *Acta Histriae*, 25, 4, 1029–1050
- Petrič, J. (1990):** Izseljenska avtobiografija v ZDA – primer slovenskih Američanov. *Dve domovini/Two Homelands* 1, 1, 239–245.
- Phelps, M. N. (2010):** “A Status Which Does Not Exist Anymore”: 90 Austrian and Hungarian Enemy Aliens in the United States, 1917–1921. V: Bischof, G., Plasser F. & P. Berger (ur.): *From Empire to Republic: Post-World War I Austria*. Innsbruck, Innsbruck University Press, 90–109.
- Potterf, R. M. (1927):** Treatment of Alien Enemy Property in War Time and After by the United States. *Indiana Law Journal* 2, 6, 453–472.
- Powell, J. (2009):** *Encyclopedia of North American Immigration*. New York, Infobase Publishing.
- Rahten, A. (2017):** Slovenska politika od Sarajevskega atentata do vstopa Italije v vojno. *Acta Histriae*, 25, 4, 977–992.
- Rahten, A. (2018):** Avstro-ogrska diplomacija in vstop ZDA v vojno. *Studia Historica Slovenica* 18, 1, 121–140.
- Repe, B. (2015):** »Osvobajate nas, hkrati pa nas režete na koščke.« Odnos velikih sil do Slovencev med prvo svetovno vojno in ob njenem koncu. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 337–356.
- Richardson, C. (1995):** With Liberty and Justice For All? The Suppression of German-American Culture During World War I. *Missouri Historical Review* 90, 1, 79–89.
- Rippley, J. L. V. (1976):** *The German-Americans*. Boston (Massachusetts), G. K. Hall & Co.
- Sraka, A., Sraka, J. & J. Sraka (1984):** *Prekmurje in Prekmurci*. Melinci, Rim, Čikago, Daniel L. Flaherty.

- Striner, R. (2014):** Woodrow Wilson and World War I: A Burden too Great to Bear. Lanham (Maryland), Rowman&Littlefield.
- Trommler, F. (2009):** The Lusitnia Effect: America's Mobilization against Germany in World War I. *German Studies Review* 32, 2, 241–266.
- Trunk, J. (1912):** Amerika in Amerikanci. Celovec, samozaložba.
- Vaughn, S. (1980):** Holding Fast the Inner Lines: Democracy, Nationalism, and the Committee on Public Information. Chapel Hill (North Carolina), University of North Carolina Press.
- Valentinčič, D. (2016):** Vračanje potomcev slovenskih izseljencev v ZDA in Kanadi k slovenski identiteti v kontekstu globalnega trenda individualizacije. *Dve Domovini/Two Homelands* 44, 153–166.
- Velikonja, J. (1981):** Preface. V: Dwyer, J. D. & M. Czerwonka (ur.): Slovenes in the United States and Canada: A Bibliography. Minneapolis (Minnesota), University of Minnesota, Immigration History Research Center, vii–xii.
- Velikonja, J. (1996):** Slovenska naselja v Ameriki. *Zgodovinski časopis*, 50, 3, 383–389.
- Velikonja, J. (1997):** Slovene »Diaspora« In The United States: Case Study And Research Initiative, V: Klemenčič, M. M. (ur.): Socialnogeografski problemi: posvečeno 70. letnici prof. Vladimirja Klemenčiča. Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, 133–142.
- Vidich, J. A. (2000):** Recollections of a Slovene Boyhood in America. *Slovene Studies* 22, 1–2, 119–167.
- Wolfe, P. (1997):** History and Imperialism: A Century of Theory, from Marx to Postcolonialism. *The American Historical Review*, 102, 2, 388–420.
- Wüstenbecker, K. (2007):** Deutsch-Amerikaner im Ersten Weltkrieg: US-Politik und nationale Identitäten im Mittleren Westen. Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
- Zavertnik, J. (1925):** Ameriški Slovenci: Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote. Čikago (Illinois), Slovenska narodna podporni jednota.
- Zupančič, J. (2015):** Spatial Structure of Slovene Ethnic Settlements in the USA. The Role and Sense of Spatiality among Diaspora Members. *Studia Historica Slovenica* 15, 1, 87–104.